

Avelsplan för gotlandsruss

Fastställd vid Svenska Russavelsföreningens styrelsemöte 2015-02-28

Historia, beskrivning, användningsområde och utbredning.

Gotlandsrusset är en hästras som funnits på Gotland i tusentals år, och som överlevt hot om utrotning i början av 1900-talet, med en snäv, genetisk variation som följd. Trots det visar rasen prov på en god fertilitet och sundhet.

Gotlandsrusset är en liten häst av varmlodigt slag med en storlek oftast mellan 115-130 cm i mankhöjd. Den skall ha en välproportionerlig kroppsbyggnad med utpräglad raskaraktär, huvud med bred panna, rak näsrygg och vaken blick. Halsen ska vara väl ansatt och lagom lång till storleken. Det ska ha en lång och välliggande bog, gott bröstdjup och utvecklad manke med gott sadelläge, lagom lång och stark rygg med ett starkt njurparti, väl slutet bål och korsets längd väl dimensionerat. Benen bör vara godtagbart korrekta, torra med väl markerade ledgångar, starka inskeningar och korta starka skenor samt välformade hovar med god hornkvalitet. Dess rörelser är energiska, taktmässiga, bogfria, elastiska och vägvinnande.

Den har haft sin syssla som en livsnödvändig småbrukarhäst i det gotländska lantbruket, och är även idag en stark och användbar brukshäst för lättare jord- och skogsbruksarbete. De flesta gotlandsruss är idag populära och användbara familjehästar tillika uppskattade tävlingsponnyer i rid- och körsportens många grenar.

Det är den mest representerade ponnyrasen inom ponnytravet kategori B, där den används i mycket stor utsträckning.

Gotlandsrusset finns utanför Sverige i små populationer i Norden, samt i Nordamerika. Under senare år har export av gotlandsruss till flera land inom Europa genomförts, främst med inriktning inom ponnytravet.

Lojsta Hed:

I russparken på Lojsta Hed på södra Gotland lever russet kvar i sin naturliga miljö, i en flock bestående av ca 50 ston och unghästar. Det är det enda ställe där russet bevaras in-situ, i samma område som rasen utvecklats. Russflocken på Lojsta Hed är en rest av de vilda hästar som levt fria på Gotland under tusentals år. De hårda villkoren har format russet till en härdig och stark ras med stark självbevaringsdrift och intelligens.

Russen på Lojsta Hed ägs av Gotlands Läns Hushållningssällskap samt lantbrukare och privatpersoner, företrädesvis med anknytning till socknarna runt Lojsta Hed. Tillsammans bildar de en sambetesförening, som gemensamt beslutar om avelsarbetet och skötseln av russflocken.

Sambetesföreningen samarbetar också i vissa avseenden med Svenska Russavelsföreningen och den lokala russavelsföreningen på Gotland. Sambetesföreningen rekryterar så gott som årligen stoföl som blir kvar för avel, men de flesta föl som föds på Lojsta Hed säljs, både som familjehästar men också som blivande avelsdjur till russuppfödare i Sverige och våra nordiska grannländer.

Identifiering:

Samtliga gotlandsruss skall enligt lag vara försedda med en identitetshandling i form av ett hästpass. I hästpasset finns uppgift om hästens namn, grundstamboksnummer, UELN-nummer, ålder, färg, ev tecken, virvlar, ev chip- eller frysmärkningsnummer, härstamning, uppfödare och ägare.

Samtliga uppgifter baseras på "Riksstambok för russ" och grundstambok för gotlandsruss.

Populationsstorlek:

Uppskattningsvis finns i Sverige idag ca 5000 gotlandsruss. Av dessa är ca 130 stycken avelsverksamma hingstar, ca 1000 avelsverksamma ston, varav de flesta i dagsläget inte används i avel varje år. Resten av populationen består av valacker, unghästar, samt andra hästar som av olika orsaker inte används i avel.

Antal besättningar:

En mycket viktig besättning är den flock som lever på Lojsta Hed, som med sina ca 50 djur är en av de största.

Det finns också ett mindre antal uppfödare med besättningar mellan 10-30 avelsverksamma ston, likaså ett något större antal uppfödare med 1-5 ston.

Majoriteten av uppfödarna av gotlandsruss har 1-2 ston, och föder upp 1-2 föl per år, och det är därför mycket svårt att ange antalet besättningar.

Fördelen med mindre besättningar är att möjligheten till en större genetisk variation ökar. Få och stora besättningar innebär en större likriktning i avelsarbetet.

Populationens variation:

Antalet betäckta ston har de sista två åren minskat, för att 2014 vara nere i 334 ston, det lägsta antalet sedan början av 1960-talet. Detta är en situation som gotlandsrusset delar med de flesta raser både inom och utom landet. Svenska Russavelsföreningen har med hjälp av Jordbruksverket kunnat betala ut stöd till ägare som inför sina föl i grundstambok, vilket verkar ha bromsat en än större minskning.

Enligt tidigare beräkningar skulle antalet betäckta ston behöva vara runt 1000 stycken för att kunna behålla den genetiska bredden.

Antalet betäckta ston per hingst är inte begränsat, men de senaste åren visar att det är ca 1-3 hingstar varje år som betäcker fler än 20 ston, medan det stora flertalet av de avelsverksamma hingstarna betäcker 2-3 ston var.

Genetiska defekter:

Inom rasen förekommer sjukdomen cerebellär abiotrofi, vilket är en sjukdom med enkel recessiv nedärvning. Hingstar som är dokumenterade bärare av anlaget tages ur avel, och får heller inte bli far till nygodkända avelshingstar. Inga restriktioner finns i dagsläget för ston. Det finns i dagsläget inget gentest att använda för att säkerställa anlagsbärare, då det test som finns för sjukdomen inte markerar kända anlagsbärare inom gotlandsruss.

Det förekommer också man- och svanseksam inom rasen. Hingstar som av premieringsveterinär konstaterats lida av kroniska förändringar tages ur avel, medan ston förhindras förhöjd avelsvärdesklass.

Inget gentest finns för att identifiera anlagsbärare.

Typer av bevarande:

In-situ-bevarande sker i russparken på Lojsta Hed, som är av mycket stor betydelse, då russen där har möjlighet hållas i sin ursprungliga miljö. Ex-situ bevarande sker på Gotland, men även på fastlandet. Det anses vara av stor vikt att russen fortsätter att hållas och födas upp extensivt, för att på så sätt säkerställa rasens härdighet och sundhet.

Under hösten 2009, 2010 och 2013 genomförde Jordbruksverket spermasamlingar med gotlandsruss. Detta är ett värdefullt steg i bevarandesyfte och vi hoppas att det kommer att ske återkommande för att säkerställa ett långsiktigt bevarande av genetiskt material.

Avelsmål:

Avelns målsättning skall vara att producera en lättfödd, härdig, konstitutionellt stark barn- och familjehäst med gott lynne och bred användbarhet inom trav, dressyr, hoppning och körning, som även är lämplig för lättare sysslor inom jord- och skogsbruk.

Hos avelsdjuren skall dessutom eftersträvas en god fertilitet och hos stona goda modersegenskaper.

Det är av stor vikt att gotlandsrussets genetiska variation bibehålls, med tanke på att det inte går att importera avelsdjur med nytt blod.

Kortsiktigt innebär det att föreningen måste arbeta aktivt för att använda avelsdjur från de olika blodslinjer som idag finns kvar. Ett sätt är att försöka uppmuntra hållande, visning och avelsvärdering av unga hingstar, samt att uppmuntra ägare till ston att använda dem i avel i större utsträckning. Med hjälp av Jordbruksverket har SvRAF kunnat betala ut deltagarbidrag för ägare till russhingstar som visats vid rådgivande unghingstbedömningar, avelsvärdering, samt påbörjat utbildning av sina unga hingstar inom körning.

För att uppmuntra stoägare att betäcka sina ston, för att på så sätt öka antalet gotlandsruss, har sedan 2007 utbetalats fölöstöd för grundstambokförda föl. Detta har finansierats med bidrag från Jordbruksverket.

Långsiktigt är det viktigt att arbeta för ett ökat intresse och brukande av gotlandsrusset. Att bevara genom brukande, och att stimulera till ett ökat användande av russet i jord- och skogsbruk där det finns behov av en liten men stark brukshäst.

Likaså är det viktigt att försöka möta marknadens behov av lämpliga barn och familjehästar. Skall uppfödarna kunna ha avsättning för de djur som produceras, är det viktigt att det finns en stabil marknad för dem, vilket på lång sikt ger en större chans att hålla populationen uppe.

Urval av avelsdjur:

För att bibehålla rastypen och sundheten är det viktigt med avelsvärdering. Där vägs avelsdjurens härstamning, exteriöra och veterinära status samman, samt att man övervakar avelsdjurens fertilitet. Avelsvärderingen utförs av en avelsvärderingsnämnd bestående av minst tre personer varav en veterinär. De som ingår i nämnden ska ha god kännedom om avelsvärdering av hästar och av gotlandsruss.

Svenska Russavelsföreningen är av Jordbruksverket godkänd avelsorganisation för gotlandsruss och det är också dess styrelse som tar beslut om avelsvärderingsnämnd samt de regelverk som styr avelsvärdering. Regler för avelsvärdering är samlade i Svenska Russavelsföreningens dokument "Hingstreglemente" och "Storeglemente".

Hingstar genomgår en avelsvärdering tidigast vid 3 års ålder. Det godkänns i dagsläget mellan 10-12 hingstar per år, vilket motsvarar ca 6% av de födda hingstfölen. Sannolikt skulle den siffran behöva vara högre för att bibehålla den genetiska variationen.

För att uppmuntra hingstägare att ta fram och visa sina hingstar på avelsvärdering, har SvRAF i samarbete med Föreningen Nordsvenska Hästen och Avelsföreningen för Svenska Ardennerhästen arrangerat rådgivande unghingstbedömningar på flera platser runt om i landet, där stor vikt lägges vid rådgivning om hingstarnas hantering och skötsel. Detta för att ge hingstägarna möjlighet att förbereda sina hingstar på ett bra sätt inför avelsvärdering. Det ger också en möjlighet att fånga upp de unga hingstar som anses värdefulla för framtida avel. Föreningarna har gemensamt ansökt om medel från Jordbruksverket för att kunna genomföra dessa rådgivande unghingstbedömningar.

Enligt nuvarande regelverk finns möjlighet att godkänna hingstar för avel om de inte uppfyller rasvisa krav exteriört, men bedöms inneha andra värdefulla egenskaper som gagnar aveln av gotlandsruss.

I stort sett alla ston är kvalificerade att upptas i riksstamboken om de uppfyller hästamningskraven därför.

Inavelsberäkning:

Agronomstuderande Linda Andersson, Sveriges Lantbruksuniversitet, har via analys av härstamningsdata och molekylärgenetiska metoder gjort en inavelsberäkning på gotlandsruss, vilken publicerades 2010. Den visar på att medelnavelskoefficienten var 0,11 för hästar födda mellan 1996-2005 och den genomsnittliga ökningen av inavelsgraden var 0,75% per generation för hästar födda efter 1985.

Det finns ännu ingen plan för en kontinuerlig bevakning av detta, utan här är ett område där föreningen skulle behöva hjälp att ta fram ett redskap och lämplig metod som kan användas för att bevaka inavelsgraden.

En manuell genomgång på individnivå har gjorts vid flera tillfällen, där vissa djur och härstamningar pekats ut som extra värdefulla ur avelssynpunkt.

Under 2010 påbörjades en genomgång av de russ som är införda i bilaga till grundstambok, för att finna stammar som i efterhand kan godkännas till riksstamboken då de i härstamningen har individer av russras som avlats innan stamboken slöts 1972. I samband med det kunde ett tiotal nya ston tilldelas möjlighet att införas i riksstambok, något som också innefattar deras avkommor.

Härstamningskontroll:

Samtliga grundstambokförda gotlandsruss finns att finna i Svenska Hästavelsförbundets (SH) databas "Blå Basen" som är publicerad på Internet. Underlagen är komna ur Svenska Russavelsföreningens grundstambok/register och sändes elektroniskt till SH efter bearbetning.

I **grundstambok** införes de gotlandsruss som uppfyller härstamningskrav för införande i Riksstambok. Riksstambok för gotlandsruss är sedan 1972 sluten.

Avelsdjur införes i **Riksstambok**. Hingstar kan föras in i Riksstambok vid lägst 3 års ålder. Hingsten skall vid officiell avelsvärdering ha uppnått fastställda krav för att tilldelas lägst avelsvärdesklass G och vara grundstambokförd samt ha i Riksstamboken införda föräldrar. Ston kan föras in i Riksstambok vid lägst 3 års ålder. Stoet skall vid officiell avelsvärdering ha uppnått fastställda krav för att kunna tilldelas lägst avelsvärdesklass G och vara grundstambokförd. Ston skall för att vara Riksstamboksberättigade, i sin stamtavla ha ingående hingstar införda i Riksstambok under eget nummer, samt på mödernet kunna härledas till i Riksstamboken införda individer.

Gotlandsruss som ej uppfyller härstamningskrav för införande i Riksstambok, grundstambokföres i bilaga till grundstambok. I förekommande fall kan gotlandsruss införas i bilaga till grundstambok om de inte har full härstamning. Det krävs dock tre leds kända härstamning av renrasiga gotlandsruss för att hästen skall kunna införas i bilaga till grundstambok.

Korsningar mellan Gotlandsruss och andra raser omfattas ej av Svenska Russavelsföreningens avelsarbete.

Hållbart nyttjande:

För att verka för ett hållbart nyttjande av gotlandsrusset, skall Svenska Russavelsföreningen bevaka och arbeta för att bevara den genetiska variation som finns, i samklang med en ökad information om rasens goda bruksegenskaper och hälsostatus.

För att ytterligare öka hästägarnas kännedom och kunskaper om egna hästar och gotlandsrussets historia och karaktäristika, genomförs kurser och träffar som på olika sätt främjar russets bevarande. Exempel på detta är avelskurser av olika slag, samt utbildning av ryttare och kuskar, vilket leder till ett ökat användande av russet som bruks- och familjehäst.

Uppföljning och revidering av avelsplan:

Avelsplanen skall vara ett levande men stabilt dokument. Svenska Russavelsförenings styrelse ansvarar för att arbeta efter avelsplanens intentioner. Uppföljning av att avelsplanen följs skall ske årsvis.

En mer genomgående revidering av avelsplanen bör ske ungefär vart femte år, eller när annat skäl finnes.